

Wij, de levende vrouwen en mannen van vlees en bloed

Spelen om te leven

*Jelle van Buuren**

Burgers met soevereine denkbeelden stonden de afgelopen twee jaar volop in de belangstelling. Het woord 'soverein' verwijst naar het idee van absolute autonomie en zelfbeschikking, waarbij een burger zichzelf ziet als onafhankelijk van externe autoriteiten (zoals de overheid). Ondanks de grote verscheidenheid aan ideeën binnen de soevereine milieus, is een terugkerend element afwijzing van de Nederlandse rechtsstaat. Hierop baseren soevereine burgers het idee zich niet te hoeven houden aan wet- en regelgeving. De paradox is dat soevereine burgers zich wel aan eigen rechtsregels houden, die vorm krijgen in alternatieve instituties. In deze alternatieve instituties ontvouwen zich rollenspelen en een spel met fictie en magie, wat een deel van de aantrekkingskracht van het soevereine gedachtegoed verklaart. Meer interdisciplinaire kennis en inzicht in de functie die fictie, fantasie en spel voor individuen en gemeenschappen hebben, hoe deze beleefd worden, en wanneer fictie en spel wel of niet op een risicovolle manier kunnen landen in de werkelijkheid, lijken daarmee een zinvolle en noodzakelijke aanvulling van de wetenschappelijke kennis over al dan niet radicaal of extremistisch ongenoegen met de rechtsstaat, en hoe zich dit uit.

Onafhankelijkheidsverklaring

Op 17 juli 2022 werd in Soest het 'soverein grondgebied van Nederland van wij de levende vrouwen en mannen' uitgeroepen. Tijdens de bijeenkomst werd door enkele tientallen deelnemers een 'Handvest

* Dr. G.M. van Buuren is als universitair hoofddocent verbonden aan het Institute of Security and Global Affairs van de Universiteit Leiden.

van de Nationale Vergadering' ondertekend, waarin zowel een 'Volksvergadering van Gewoonterecht' werd opgericht als een 'zelfregulerende Wetgevende Macht en Rechtbank'. De ondertekenaars zwoeren plechtig de Volksvergadering te handhaven en te verdedigen, waartoe onder meer rechtbanken van gewoonterecht en vredesofficieren in het leven werden geroepen. In een begeleidend persbericht kondigden de ondertekenaars aan per direct alle banden met en loyaliteit aan 'datgene dat zich de kroon van Nederland en datgene dat zich de Regering van de Staat der Nederlanden noemt', te verbreken. Deze 'tirannieke en zich toe-eigenende machten' werden bovendien per direct gemaand te stoppen met het schade toebrengen aan 'vrouwen en mannen, zonen en dochters, dieren en de natuur'.¹

Wie de videobeelden van de ceremonie bekijkt, kan zich er lacherig van afwenden en het afdoen als theater. Autoriteiten nemen het fenomeen echter wel serieus. De 'levende vrouwen en mannen' in Soest staan bekend onder de naam *Common Law Nederland* en worden gerekend tot het fluïde milieu van mensen met soevereine denkbeelden. Soevereinen zijn de laatste tijd vooral in het nieuws gekomen omdat ze weigeren belastingen, verzekeringen, huur of premies te betalen, confrontaties aangaan met deurwaarders of gemeenteambtenaren, of zich schuldig maken aan (digitale) bedreigingen. De Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) en de Nationale Politie situeren het soevereine gedachtegoed binnen een breder milieu van anti-institutioneel extremisme (AIVD 2023; AIVD e.a. 2024). De zorgen van de autoriteiten zijn begrijpelijk. Zo kan er ondermijning van de democratische rechtsorde plaatsvinden door de voortdurende delegitimering van instituties, het streven naar een parallelle samenwerking en de geweldsdreiging die van een deel van het milieu uitgaat. Hoewel de dreiging niet heel groot is, zijn inmiddels meerdere arrestaties verricht waarbij wapens in beslag zijn genomen en wordt een aantal soevereinen verdacht van het voorbereiden van een misdrijf met een terroristisch oogmerk. De verdachten hadden volgens het Openbaar Ministerie serieuze plannen om burgemeester Ron König van Deventer om het leven te brengen.²

1 Zie <https://web.archive.org/web/20230401191424/https://commonlawnederland.earth/eerste-nationale-cl-vergadering/>.

2 Zie <https://nos.nl/artikel/2527251-aanhoudingen-voor-leveren-van-wapens-aan-soevereine-man-om-vermoedt-plannen-opstand> en <https://nos.nl/artikel/2537684-soevereinen-vervolgd-voor-terrorisme-chats-over-doden-burgemeester-deventer>.

In dit artikel richt ik me op de aantrekkingskracht van het soevereine gedachtegoed. Waarom keren burgers zich van de rechtsstaat af? Ik ontleed de fundamentele ambiguïteit in relatie tot de rechtsstaat en rechtsregels die valt te ontwaren, bezie het belang van zin- en betekenisgeving in het verlangen naar een alternatieve samenleving met eigen instituties, en beargumenteer waarom het zinvol is om naar de soevereine milieus te kijken door de bril van ludologie, de wetenschappelijke bestudering van spel, om de aantrekkingskracht te duiden: ‘gamified politics’ als een medicijn tegen politieke ontgoocheling en vervreemding (Hannah 2021). Op die manier hoop ik bij te dragen aan het thema ‘de rechtsstaat en onderzoek’.

De oerwetten van het soevereine gedachtegoed

Op 13 november 2022 waren vertegenwoordigers van Common Law aanwezig bij het planten van een vredesboom in vrijplaats Ruigoord.³ In Ruigoord wonen en werken sinds 1973 tientallen kunstenaars in ateliers en uitvoeringsruimten. Ruigoord wilde een utopisch tegenwicht bieden tegen de moderne samenleving en vrijheid, fantasie en kunst centraal stellen.⁴ Met de ceremonie werd de eeuwenoude vriendschapsketen tussen de Nederlanders en de Mohawks herdacht. Deze vriendschap gaat 400 jaar terug en wordt gesymboliseerd door een *Two Row Wampum Belt*. Bij de ceremonie was Jeremiah Wolf aanwezig, een Mohawk-native American die mensen inspireerde met ‘prachtige verhalen, drumcirkels, het medicijnwiel en werken met Spirit’. Voor Common Law heeft de Two Row Wampum een speciale betekenis. Niet voor niets was onderaan het persbericht waarin het uitroepen van het soevereine grondgebied wereldkundig werd gemaakt een afbeelding van de Two Row Wampum Belt geplaatst. Het staat voor banden tussen volkeren gebaseerd op vriendschap, vrede en eeuwigheid. Misschien nog wel belangrijker was de overeenkomst in waarden die Common Law ziet: respect voor de natuur, respect voor elkaar, liefhebben, teruggaan naar de wortels, het eren van gewoontes

3 Zie <https://ruigoord.nl/evenement/mohawk-peace-tree-ceremonie/>.

4 Zie <https://onsamsterdam.nl/artikelen/overlevingskunstenaars-ruigoord-is-er-nog-steeds-na-50-jaar>.

en rituelen, spiritualiteit, zuiverheid van geest, zuiverheid van de ziel, zuiverheid van het hart en bovenal: vrijheid.⁵

De omarming van de inheemse cultuur laat het diepe, spirituele en romantische verlangen zien binnen soevereine milieus naar zin- en betekenisgeving en een nostalgisch verlangen naar een nieuwe, eenvoudigere samenleving vol harmonie en vrede. Maar het laat ook een fundamentele ambiguïteit zien in de relatie tot de 'rechtsstaat'. De soevereine milieus baseren zich nadrukkelijk op een eigen idee van rechtsregels: de zogenaamde oerwetten of geboorterechten die de basis zouden vormen van samenlevingen van vrije mensen. Iedereen is in deze gedachte bij de geboorte van nature vrij en soeverein en bezit een 'innerlijke kennis van wat waar en juist is'. Het enige dat echt telt is deze 'innerlijke autoriteit' of 'interne monarchie'. Niemand kan ondergeschikt worden gemaakt aan een 'externe autoriteit'. In de soevereine beleving bestaat er een 'scheppingsprincipe': elk geboren kind heeft onvervreembare vrijheden die geen enkele autoriteit, wet, regering of religie kan verminderen of afschaffen. De oerwetten zijn onveranderlijk en staan moreel op een hoger plan dan rechtsregels afkomstig van overheden.⁶

Verzet tegen de 'tirannie' is een terugkerend thema in het soevereine denken en vormt de legitimatie voor de wens zich van de instituties af te keren. Een inspiratiebron wordt gevormd door het *Plakkaet van Verlatinghe*, dat stelt dat het onderdanen vrijstaat de vorst te verlaten als hij onderdanen onderdrukt, overmatig belast, berooft van hun oude vrijheid, privileges en oude gewoonterechten, hen als slaven beveelt en gebruikt. Ook hier speelt een notie van oerwetten en natuurrecht een belangrijke rol. Zo stelde Bob de Wit dat als onderdeel van een 'Hogere Goddelijke Waarheid' het menselijk geweten – onderdeel van het 'natuurrecht dat onderdeel is van het Goddelijk Recht' – ruimte biedt om gezagsdragers niet langer te gehoorzamen. In zijn optiek leven we momenteel in een gesloten elitesamenleving met meer *top-down* controle dan ooit in de geschiedenis, uitgevoerd door de Verenigde Naties (VN), ngo's, het World Economic Forum (WEF), de World Health Organization (WHO), Big Finance, Big Tech, Big Pharma en Big Food. Den Haag en Brussel zijn 'hedendaagse tirannen'

5 Zie <https://web.archive.org/web/20230401195456/https://commonlawnederland.earth/een-mohawk-boom-voor-wereldvrede-ceremonie/>.

6 Zie <https://web.archive.org/web/20230401204609/https://commonlawnederland.earth/kennis/>.

die ook nog voor God spelen: ze bouwen aan kunstmatig leven met robotica en kunstmatige intelligentie, transformeren mensen naar cyborgs en beïnvloeden het klimaat met schadelijke chemtrails. Het moment is daar, aldus De Wit, om de huidige machthebbers in Den Haag en Brussel te verlaten (De Wit 2022).

Inheems zelfbestuur

Ambigüiteit is ook zichtbaar in het selectieve winkelen dat plaatsvindt in internationale verdragen. Zo baseert het *Indigene Volk Germaniten* zich naar eigen zeggen op 'bestaand en geldend recht' (Indigene Volk Germaniten 2023). De kleine groepering, vooral actief in Friesland, neemt nadrukkelijk afstand van etiketten als 'soverein' of 'autonoom', en stelt niets tegen de staat te hebben; wel leven ze in een 'andere jurisdictie'. Vrijgeboren mensen kunnen in hun optiek kiezen om tot een 'volk' te behoren of tot een staat. De Germaniten beschouwen zich als 'inheemsen': mensen en volkeren die de nakomelingen zijn van de oorspronkelijke bewoners van een bepaald gebied voor de 'verovering, kolonisatie of oprichting van de staat door vreemden'. Ze zijn de 'oerbewoners' van Europa. Daarmee zouden ze onder de werking vallen van de United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples en recht hebben op zelfbeschikking, autonomie, zelfbestuur en eigen instellingen en zich kunnen bevrijden van de 'dwang van het staatssysteem'.

Ook in confrontaties met autoriteiten beroepen burgers met soevereine denkbeelden zich voortdurend op het vigerende rechtssysteem, maar dan in verwijtende zin: autoriteiten baseren zich op verkeerde regels, overtreden de eigen regels of gebruiken een verkeerd juridisch instrumentarium. In discussies tussen soevereinen en autoriteiten vliegen de wetsartikelen, verdragen en jurisprudentie je om de oren. Dat deze juridische argumentaties geen hout snijden en net als andere vormen van *pseudolaw* (Netolitzky 2018) geen stand houden bij de Nederlandse rechter (De Boer 2024), is voor nu niet het meest wezenlijke punt. Waar het om gaat is dat soevereine milieus en/of zelfverklaarde inheemse volkeren groot belang hechten aan rechtsregels als fundament van de eigen, vrije samenleving. De alternatieve samenleving kent nadrukkelijk een eigen vorm van 'rechtsstatelijkheid': moreel hoogstaande oerwetten vormen de basis van een vrije samen-

leving, waaraan elk ‘vrij mens’ zich heeft te houden, namelijk niet doden, niet stelen en netjes omgaan met je medemens en de natuur. Waar mogelijk worden internationale verdragen aangehaald om de juridische legitimiteit van het streven naar soevereiniteit te beargumenteren. Omgekeerd beschuldigen burgers met soevereine denkbeelden vertegenwoordigers van de instituties er voortdurend van dat ze zich niet aan de regels houden, de verkeerde regels hanteren of letterlijk geen ‘recht van spreken’ hebben. Het zich *afkeren* van de Nederlandse rechtsstaat staat daarmee niet gelijk aan een *afkeer* van ‘de’ rechtsstaat of van juridische principes en regels.

Parallele instituties

De Germanieten kennen een eigen identificatiekaart om zich ‘correct te kunnen legitimeren’, en eigen onderwijsvormen waarin onder meer kennis over oude rituelen, ambachten, gebruiken en het runenschrift wordt overgedragen. Dit laat een derde ambiguïteit zien: het belang dat wordt gehecht aan de creatie van eigen, parallelle instituties, die verdacht veel lijken op de bestaande instituties in Nederland. Common Law heeft naast de eigen grondwet en Volksvergadering uitgebreide handboeken opgesteld over de oprichting van volkstribunalen – en hoe een aanklacht tegen iemand moet worden opgebouwd – en een trainingsboek voor ‘vredesofficieren’. In bredere zin ontstaan in de soevereine milieus instituties: eigen scholen voor ‘staatsvrij onderwijs’, eigen leefgemeenschappen, eigen voedselproductie, eigen energievoorziening, eigen munteenheden en eigen gezondheidsvoorzieningen.

Daarmee passen de huidige soevereine milieus in een lange traditie van ‘prefiguratieve actie’ (Sørensen 2016; Van Buuren 2023). In plaats van te proberen via de geëigende participatiekanalen van de democratische rechtsstaat de samenleving te veranderen, wordt ervoor gekozen om buiten de samenleving in het hier-en-nu een eigen, nieuwe, paradijselijke samenleving te creëren. Het verlangen naar een exodus is niet voorbehouden aan een bepaalde politieke of religieuze stroming. De traditie is bijvoorbeeld door de jaren heen te vinden in links-alternatieve bewegingen om te ontsnappen aan de totaliserende macht van de staat (Bey 1985; Negri & Hardt 2000), of wordt aangedreven door de verwachte instorting van de samenleving. Zo zijn de zoge-

naamde ‘collapsologists’ (soms spottend de ‘survivalists of the Left’ genoemd) ervan overtuigd dat de klimaatcrisis onherroepelijk leidt tot de ineenstorting van instituties, economie en diensten, die alleen valt te overleven door zich terug te trekken op kleine stukjes zelfvoorzienend land (Charbonnier 2019). Ter rechterzijde worden de ruiters van de Apocalyps ook waargenomen, maar dan in de gedaante van de klimaathoax, massa-immigratie en de totalitaire aspiraties van de globalistische elites. Volgens Ford (2019) engageren beide stromingen zich, ondanks de inhoudelijke verschillen, in een vorm van ‘zuiverende ont-koppeling’ van het systeem.

De rol van fictie

De eigen instituties en de gedroomde alternatieve samenleving van vrije soevereine mensen worden niet alleen gebaseerd op noties van oerrechten, maar zijn ook geïnspireerd door de fantasiewereld van magische sprookjes. Zo is er het initiatief *Rivendell Village*, gebaseerd op de boeken van J.R.R. Tolkien, waarin de fictieve wereld van *Middle-earth* een belangrijke plek inneemt; het is het vreedzame thuis en toevluchtsoord van magische elfjes. Rivendell Village wil bouwen aan ‘lokale en duurzame eco-oases, waar Mens Zijn en creativiteit voorop staan en de vervreemding van ons ware Zelf en de omringende natuur geen kans meer krijgen’.⁷ De ‘zelfbedruipende gemeenschappen’ vormen een netwerk van ‘Levende Dorpen die als zonnestralen onze Aarde verlichten, verwarmen en behoeden’. Ze omkaderen de ‘geboorteplaats van de Universele Mens’ en ondersteunen de vestiging van een ‘hartbeschaving op Aarde gebaseerd op wijsheid, vrede, vrijheid, harmonie en liefde’.

Op vergelijkbare wijze worden soevereine minisamenlevingen gemodelleerd naar de boekenreeks *Anastasia*, een sprookjesachtig verhaal over een jonge vrouw die via een ‘straal van licht’ belangrijke inzichten verwerft over thuiseducatie, creatiekracht, natuurlijke zwangerschap en geboorte, natuurlijke geneeswijzen en het respecteren van de ‘natuurlijke ritmes’ van het leven en de ‘ongekende kracht van de menselijke geest’. De boeken zijn in ruim twintig talen vertaald en er zijn zo’n 20 miljoen exemplaren van verkocht. Wereldwijd zijn Anasta-

7 Zie <https://indigopixie.blogspot.com/2021/06/de-anastasia-boeken.html>.

sia-ecodorpen en zelfvoorzienende familiedomeinen opgericht: kleinschalige, zelfvoorzienende, autonome boerderijen waar offgrid geleefd kan worden.

De soevereine milieus gaan zwanger van symbolische en magische elementen. Op sociale media zijn tal van stappenplannen, handleidingen en documenten te vinden die het ‘tot burger gemaakte’ individu van de ketenen van de staat bevrijden en weer tot soeverein mens van vlees en bloed maken, niet langer gehouden aan de wet- en regelgeving van Nederland. Zo wordt er groot belang gehecht aan een juiste manier van ondertekening van documenten: alleen de zogenaamde ‘natte handtekening’ is rechtsgeldig volgens de pseudo-juridische argumenten die opgang doen in soevereine kringen. Het is een wereld van verschil of namen in hoofdletters of kleine letters worden geschreven. Wie aan zijn naam het tussenvoegsel ‘Van de Familie’ – VdF – toevoegt, maakt zich daarmee als soeverein kenbaar. In webshops zijn bordjes te koop waarmee je de eigen woning tot ambassade kan maken – onschendbaar eigen grondgebied waar zonder toestemming niemand mag binnentreden. In handleidingen valt te lezen dat wie een document naar de rechtbank opstuurt, moet zorgen dat de bladzijden aan elkaar zijn gelijmd. Als de bladzijden aan elkaar zijn geniet, zijn ze namelijk ‘nietig’. Op de achterkant van het document moet precies in het midden een duimafdruk staan.⁸

Het verlangen naar soevereiniteit laat op deze manier, naast een fixatie op natuurrecht en oerwetten, een fascinerend spel van feit en fictie zien. De gehanteerde symbolen, taal en fictieve documenten zijn te begrijpen als een vorm van magisch denken, pseudojuridische tovermagie, dat een echt effect in de realiteit sorteert. De juridische toverspreuken hebben kracht en macht en construeren een alternatieve werkelijkheid. Het zijn toverformules die mensen immuun en onkwetsbaar maken voor de wetten en regels van de autoriteiten en de soevereine mens als het ware een tovermantel omhangen die hem of haar onzichtbaar en ongrijpbaar maakt voor het systeem.

Bovenal lijken de soevereine milieus uit één groot rollenspel te bestaan, waarin individuen de rol op zich nemen van voorzitter van een rechtbank of de Volksvergadering, de rol van sheriff die de Grondwet van het soevereine grondgebied moet verdedigen, of de rol van vrijheidsstrijders en moedige klokkenluiders die door de staat worden

8 Zie <https://twitter.com/gdisselkoen/status/1806763454390509832/photo/1>.

vervolgd omdat ze de waarheid spreken. Een rollenspel waarin eigen vlaggen worden ontworpen, een grondgebied wordt afgebakend, eigen identiteitsdocumenten worden vervaardigd, een eigen taal wordt geconstrueerd en fictie tot realiteit wordt gevormd. Een sprookjeswereld vol magie en spirituele dimensies waarin vrije mensen transformeren naar een andere vorm van zijn en bewustzijn.

De aantrekkingskracht van het spel

Om de aantrekkingskracht en dynamiek van de soevereine milieus beter te duiden kan het zinvol zijn om het te begrijpen als een spel dat de spelers de mogelijkheid biedt om actief te participeren door het creëren van een fantasiesamenleving en het daarbinnen spelen van zelfgekozen rollen. Johan Huizinga, de grondlegger van *ludologie*, de wetenschappelijke bestudering van het spel, beschreef het spel als een ‘toverkring’, een speelruimte waarin een eigen orde en een eigen werkelijkheid heersen. ‘Het verwezenlijkt in de onvolmaakte wereld en het verwarde leven een tijdelijke, beperkte volmaaktheid’ (Huizinga 2008 [1938], p. 37-38, geciteerd in Polak 2022).

Daar waar de geijkte kanalen van politieke participatie voor delen van de maatschappij slecht toegankelijk zijn, weinig aantrekkelijk zijn en weinig perspectief op daadwerkelijke verandering bieden, en de beloften van de democratische rechtsorde lang niet voor iedereen worden waargemaakt (Adviescommissie Versterken Weerbaarheid Democratische Rechtsorde 2023; Staatscommissie rechtsstaat 2024), biedt het meespelen in – en het meeschrijven aan – het scenario van een nieuwe wereld in zelfgekozen rollen een aantrekkelijk alternatief: het geeft *agency* en is daarmee een medicijn tegen politieke ontgoocheling en vervreemding.

De notie dat spel en politiek in de context van protest en verzet samengaan, is niet nieuw. Eerder is al beschreven hoe fictie – zoals de roman *The Turner diaries* – kan dienen als een blauwdruk voor revolutie en terroristische campagnes, in dit geval binnen extreemrechts (Michael 2010). Van recenter aard zijn blauwdrukken die niet nagespeeld worden, maar zelf geschreven. Zo creëerde Anders Behring Breivik in zijn 1.500 pagina’s tellende manifest een eigen universum met zelfontworpen uniformen, medailles, onderscheidingstekens, een fictieve Tempeliersorde en een vergunning om op ‘marxisten en mul-

ticulturele verraders' te jagen. Hij eigende zich de rol van held toe in een zelfgeschreven episch verhaal (Patterson 2020). Ook Hickman (2024) bepleitte meer aandacht voor het verhaal dat militante activisten niet alleen de buitenwereld vertellen, maar vooral zichzelf en hoe ze daarbij een rolverdeling verzinnen en voor zichzelf de meest heldhaftige rol reserveren. Andere auteurs lieten zien hoe magie en sprookjes in radicale milieubewegingen een nieuwe realiteit construeerden, die gewelddadige acties faciliteerden omdat de activisten zich beschermd voelden door magie, Moeder Natuur en een notie van goddelijkheid (Baldo 2015).

Inmiddels hebben fictie en spel echter nieuwe dimensies gekregen: het spel wordt al spelende (inter)actief geschreven door de spelers zelf én gaat soms met de spelers op de loop. Deze inzichten zijn vooral ontwikkeld in het veld van *cultural studies* en *game studies* door analyse van de aantrekkingskracht van de QAnon-complottheorieën. De vraag waar veel wetenschappers – en autoriteiten – mee worstelden, was hoe het toch kon dat miljoenen mensen binnen en buiten de Verenigde Staten zich lieten meevoeren in onnavolgbare verhalen die elke vorm van logica en rationaliteit tartten. Volgens Hugh Davies (2022) moet QAnon worden begrepen als een vorm van 'alternate reality game' (ARG). ARG's zijn populaire, meeslepende mysteries die spelers uitnodigen zelf onderzoek te doen, narratieven te verzinnen, puzzelstukjes te vinden, gemeenschappen te bouwen en collectief problemen op te lossen. ARG's combineren online en offline dimensies. Zowel in complottheorieën zoals Qanon als in ARG's vermengen realiteit en fictie zich, wordt bewust gespeeld met de vraag of er nu wel of niet een spel wordt gespeeld, en ondergraaft epistemologische onzekerheid het idee van realiteit. Davies wijst ook op de overeenkomsten met het populaire *Live Action Role Play* (LARP), waar spelers in de echte wereld fictieve karakters spelen volgens een zelfgeschreven script.

Davies ziet de populariteit van zowel ARG's als complottheorieën als de uitdrukking van een bredere maatschappelijke ontgoocheling in mainstream opvattingen, politiek en realiteit. Een spel biedt niet alleen spelplezier, maar ook de sensatie onderdeel te zijn van een quasireligieuze gemeenschap en het idee het lot in eigen hand te kunnen nemen en actief mee te schrijven aan een gedroomde toekomst. Ook Berkowitz (2020) wees op het belang van de beloning die het spel biedt. Vooral het idee zelf onderzoek te doen is aantrekkelijk: de sensati-

tie van de ontdekking, de opwinding van het geheime, spannende en het verbodene, de lof die de gemeenschap je toezwaait. Maar bovenal de overtuiging dat inzichten en conclusies wel waar móéten zijn, omdat je ze zelf hebt ontdekt.

Dark Play

Ludologie, de discipline waarin het ‘spel’ in alle facetten wordt bestudeerd, laat zien wat het spannende, plezierige en meeslepene is aan het spelen met feit en fictie. Maar ludologie maakt het ook mogelijk om de soms meer duistere kanten van het spel te analyseren. Een spel is niet simpelweg ‘een spelletje spelen’, stelt Davies (2022). Noch is het inherent goed of slecht. Spelers kunnen uit het oog verliezen dat het spel fictie behelst. Sarah Polak (2022) liet zien hoe de puzzelstukjes die ‘Q’ aan zijn volgers voedde uiteindelijk culmineerden in de bestorming van het Capitool, waarin een bonte menigte met uniformen, vlaggen, symbolen en wapens een revolutie met carnavaleske trekken naspeelde (zie ook Grobe 2022). Het was een soort *Pokémon Go*, schrijft Polak, maar dan in het echt, en de *pokemon* die gevonden moesten worden, waren politici als Nancy Pelosi en Mike Pence. Het was, schrijft Polak, niet langer een spel dat door de spelers werd gespeeld, maar een ‘spel dat de speler bespeelde’ en uiteindelijk effecten buiten het spel in de realiteit had.

Soms wordt de spelvorm bewust ingezet om een zogenaamd *Dark Play* te creëren: het spel vormt een alibi voor problematisch, subversief, controversieel, deviant, gewelddadig of afstotend gedrag. Ook Huizinga wees al op de aantrekkingskracht om in een spel de rol te spelen van *outlaw*, revolutionair of ketter. Dit idee van Dark Play kan behulpzaam zijn bij het beter duiden van hedendaagse eclectische digitale milieus waar analisten van inlichtingendiensten en de politie de tanden op stuk bijten. Het wordt steeds lastiger, zo schreef de NCTV (2024), om de geweldsdreiging in te schatten en om de ideologische motivatie vast te stellen in milieus waarin ‘moeilijk definieerbaar gedachtegoed, de drang om te choqueren en de obsessie voor geweld samenkomen met persoonlijke grieven en psychosociale of psychische problematiek’ (zie ook Soufan Centre 2021; Van Buuren 2016, 2023). De FBI constateerde onlangs dat sommige *live action*-rollenspellen milities nabootsen in scenario’s voor de ultieme toekomstige Apoca-

lyps, waarin burgers de regering overnemen of hun eigen politiemacht vormen en de vijand bestaat uit politieke partijen, politieofficieren, militairen of de *Deep State*. Volgens de auteurs kunnen dergelijke spellen zich beperken tot het terrein van ‘fantasie en hobby’. Maar het spel kan ook een dekmantel zijn voor extremistische voorbereidingen op echt geweld in de echte wereld (Meloy e.a. 2023).

Magie boven bureaucratie

Bezien door de bril van de ludologie is de aantrekkingskracht van een alternatieve, soevereine samenleving goed te verklaren en is ook begrijpelijk waarom zo veel mensen zich blijven engageren met een praktijk die geen enkel resultaat oplevert – de rekeningen moeten worden betaald, de fictieve documenten worden door rechters afgewezen, het loonbeslag wordt gelegd, het ambassadebordje beschermt niet tegen huisuitzetting en de boetes worden geïnd. Het actieve spel is domweg aantrekkelijker dan zich neer te leggen bij een passieve rol in een afstandelijke, technocratische, geprotocolleerde, onttoverde en complexe realiteit. Magie is aantrekkelijker dan bureaucratie.

Bovendien bevat het spel der soevereinen tal van culturele elementen die breder in de samenleving aanwezig zijn. De spirituele zoektocht naar bewustwording, innerlijke transformatie, holistische verbinding, het helen van verborgen trauma's en de kunst van het manifesteren zijn niet bepaald een marginaal verschijnsel in de moderne samenleving. Het is heel courant om de ‘beste versie van jezelf’ te willen worden – waarom dan niet een fictief Zelf?

Wat betekent dit nu voor de rechtsstaat? Er kunnen ontegenzeggelijk fricties ontstaan tussen burgers met soevereine denkbeelden en de rechtsstaat. De zachte spirituele taal vermengt zich vaak met harde, regelmatig door complotnarratieven ingegeven anti-institutionele kritiek vol hyperbolen over kwaadwillende elites – een terugkerend verschijnsel in *conspirituality* (Ward & Voas 2011). Het zachtaardige pleidooi voor Rivendell Village en Anastasia-ecodorpen wordt bijvoorbeeld voorafgegaan door een lange tirade tegen de ‘digitaal gestuurde en volledig gereguleerde globalistische technocratie met sociaal krediet systeem naar Chinees model’ en de overheid wordt weggezet als ‘een criminele organisatie die respect noch medewerking verdient’.

De frictie zit ook ingebakken in de soevereine overtuiging dat elk geboren kind onvervreemdbare vrijheden heeft die geen enkele autoriteit, wet, regering of religie kan verminderen of afschaffen omdat daarmee de ‘natuurlijke ordening’ ontkend wordt. Sheriffs mogen daarom burgerarrestaties verrichten en verdachten voor het volkstribunaal brengen. In dit idee van ‘bescherming’ tegen aantasting van de geboorterechten zit de terechte zorg van de autoriteiten voor een meer grimmige vermenging van feit en fictie, zeker nu enkelen binnen de soevereine milieus geweldsbereidheid tonen en proberen wapens aan te schaffen (AIVD e.a. 2024).⁹

Daar staat tegenover dat de gedroomde alternatieve samenleving nadrukkelijk een eigen vorm van ‘rechtsstatelijkheid’ kent: moreel hoogstaande oerwetten vormen de basis van een vrije samenleving, waaraan elk ‘vrij mens’ zich heeft te houden: niet doden, niet stelen en netjes omgaan met je medemens en de natuur. Wie de ‘ordeningsprincipes’ leest die in de soevereine toekomstdromen circuleren – zelforganisatie, basisdemocratie, zelfbeschikking, kleinschaligheid, ecologisch bewustzijn, gelijkwaardigheid – kan niet volhouden dat hier ondemocratische aspiraties worden nagejaagd. Ook het aanwezige spelelement lijkt een bevestiging te zijn van de noodzaak van regels waaraan spelers zich hebben te houden. Het soevereiniteitsstreven valt echter bovenal te lezen als één grote schreeuw om vrijheid, zelfbeschikking en vooral om als mens gezien te worden: ik ben geen persoon, ik ben een mens!

Het leidt tot de paradox dat het hanteren van een eigen idee van ‘rechtsstatelijkheid’ botst op de bestaande Nederlandse rechtsstaat. Het is belemmerend voor de bestaande rechtsstaat als burgers zich op het standpunt stellen geen deel uit te maken van de bestaande rechtsstaat en proberen hun eigen rechtsstaat te organiseren. Tal van gemeenten en organisaties als de Belastingdienst, het Centraal Justitieel Incassobureau, de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders, de Onderwijsinspectie en Jeugdbescherming breken zich het hoofd over hoe om te gaan met burgers die het soevereine gedachtegoed aanhangen, en publiceren handleidingen en

9 Zie www.ad.nl/binnenland/om-zelfbenoemde-soevereine-sheriff-kocht-wapens-voor-opstand-tegen-nederlandse-overheid~a79340b8/ en www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Den-Haag/Nieuws/Paginas/Celstraf-en-behandeling-voor-man-die-wapens-probeerde-te-kopen.aspx.

informatiebladen.¹⁰ Het blijft van belang om in contact te blijven met de soevereine burgers en – waar mogelijk – zo lang mogelijk een helpende hand te bieden en in gesprek te blijven. Een eenzijdige ‘law-and-order’-aanpak die niet ook inzet op re-integratie, wakkert ‘destructief gedrag verder aan en zal zichzelf vroeg of laat in de voet schieten’, zo waarschuwde De Boer (2024, p. 315). In de woorden van de president van de Hoge Raad: ‘We moeten beter weten wat hen bezighoudt, wat de problemen precies zijn en hoe ze weer grip kunnen krijgen op hun leven.’¹¹

Meer interdisciplinaire kennis en inzicht in de functie die fictie, fantasie en spel voor individuen en gemeenschappen hebben, hoe deze beleefd worden, en wanneer fictie en spel wel of niet op een risicovolle manier kunnen landen in de werkelijkheid, lijkt daarmee een zinvolle en noodzakelijke aanvulling van de wetenschappelijke kennis over al dan niet radicaal of extremistisch ongenoegen met de rechtsstaat, en hoe zich dit uit. Zonder de ogen te sluiten voor de uitwassen die er ook zijn en bestreden moeten worden, blijft het essentieel om te willen begrijpen wat de mensen met soevereine aspiraties drijft en wat het spel hun biedt. Dat vraagt om een open, creatieve en nieuwsgierige houding en benadering – en laat dat nu uitgerekend ook tot de charme van het spel behoren.

Literatuur

Adviescommissie Versterken Weerbaarheid Democratische Rechtsorde 2023

Adviescommissie Versterken Weerbaarheid Democratische Rechtsorde, *Koester de democratie! Een dringende oproep om de democratische rechtsorde weer voor iederéén te laten werken*, 2023.

AIVD 2023

AIVD (Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst), *Anti-institutioneel extremisme in Nederland. Een ernstige bedreiging voor de democratische rechtsorde?*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2023.

10 Zie bijv. het ‘Informatieblad soevereine beweging Nederland’, <https://autonoom.info/?p=360>.

11 Zie www.trouw.nl/binnenland/de-hoge-raad-ontving-duizenden-brieven-van-burgers-die-zich-soverein-verklaren~bcad0938/.

AIVD e.a. 2024

AIVD (Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst), NCTV (Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid) & Nationale Politie, *Met de rug naar de samenleving. Een analyse van de soevereinenbeweging*, Den Haag 2024.

Baldo 2015

S. Baldo, 'Elves and extremism: the use of fantasy in the radical environmentalist movement', *Young Scholars in Writing* 2015, afl. 7, p. 109-115.

Berkowitz 2020

R. Berkowitz, 'A game designer's analysis of QAnon', 2020, <https://medium.com/curiouserinstitution/a-game-designers-analysis-of-qanon-580972548be5>.

Bey 1985

H. Bey, *T.A.Z. The temporary autonomous zone, ontological anarchy, poetic terrorism*, Brooklyn (NY): The Anarchist Library 1985.

De Boer 2024

L. de Boer, 'Soevereinen en autonomen in recht en rechtspraak. Een overzicht', *Nederlands Juristenblad* 2024, afl. 5, p. 300-315.

Van Buuren 2016

J. van Buuren, 'Radicale verliezers en de noodzaak tot ont-schotten', *Justitiële verkenningen* (42) 2016, afl. 2, p. 98-110.

Van Buuren 2023

J. van Buuren, 'Breaking (with) the system: exodus as resistance?', *Perspectives on Terrorism* (XVII) 2023, afl. 1, p. 88-102.

Charbonnier 2019

P. Charbonnier, 'The splendor and squalor of collapsology. What the survivalists of the left fail to consider', *Revue du Crieur* 2019, afl. 2, p. 1-10.

Davies 2022

H. Davies, 'The gamification of conspiracy: QAnon as alternate reality game', *Acta Ludologica* (5) 2022, afl. 1, p. 60-78.

Ford 2019

A. Ford, 'The self-sufficient citizen: ecological habitus and changing environmental practices', *Sociological Perspectives* (62) 2019, afl. 5, p. 627-645.

Grobe 2022

C. Grobe, 'The deep, dark play of the US Capitol riots', *Performance Research* (27) 2022, afl. 3, p. 51-62.

Hannah 2021

M. Hannah, 'QAnon and the information dark age', *First Monday* (26) 2021, afl. 2, <https://doi.org/10.5210/fm.v26i2.10868>.

Hickman 2024

M. Hickman, 'Protagonists of terror: the role of ludology and narrative in conceptualising extremist violence', *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression* (16) 2024, afl. 3, p. 428-444.

Huizinga 2008 [1938]

J. Huizinga, *Homo ludens: proeve eener bepaling van het spelelement der cultuur*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2008 [1938].

Indigene Volk Germaniten 2023

Indigene Volk Germaniten, 'Het Indigene Volk Germaniten', 2023, www.indigenesvolkgermaniten.org/nl/startseite-nederlands/.

Meloy e.a. 2023

R. Meloy, M. Amman & P. Saragoza, 'LARPing and violent extremism', 5 april 2023, geraadpleegd via <https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/larping-and-violent-extremism>.

Michael 2010

G. Michael, 'Blueprints and fantasies: a review and analysis of extremist fiction', *Studies in Conflict & Terrorism* (33) 2010, afl. 2, p. 149-170.

NCTV 2024

NCTV (Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', Den Haag 2024.

Negri & Hardt 2000

A. Negri & M. Hardt, *Empire*, Cambridge: Harvard University Press 2000.

Netolitzky 2018

D. Netolitzky, 'A rebellion of furious paper: pseudolaw as a revolutionary legal system' (paper voor CEFIR-symposium 'Sovereign citizens in Canada'), Montréal 2018.

Patterson 2020

S.H. Patterson, 'When "child-play" gets lethal: "ludic terrorism" and its ambivalent relationship with postmodernism', *Journal for Deradicalization* (23) 2020, p. 189-213.

Polak 2022

S. Polak, 'Het complot als spel dat de speler bespeelt', *Leidschrift* (37) 2022, afl. 2, p. 49-63.

Sørensen 2016

M.J. Sørensen, 'Constructive resistance: conceptualising and mapping the terrain', *Journal of Resistance Studies* (2) 2016, afl. 1, p. 49-78.

Soufan Centre 2021

Soufan Centre, *The counter-terrorism challenge of salad bar ideologies*, New York 2021.

Staatscommissie rechtsstaat 2024

Staatscommissie rechtsstaat, *De gebroken beloften van de rechtsstaat: tien verbetervoorstellen met oog voor de burger*, Den Haag 2024.

Ward & Voas 2011

C. Ward & D. Voas, 'The emergence of conspirituality', *Journal of Contemporary Religion* (26) 2011, afl. 1, p. 103-121.

De Wit 2022

B. de Wit, 'Plakkaet van Verlatinghe. Dag van de Vrijheid', 26 juli 2022, geraadpleegd via <https://society4th.org/nieuws/dag-v-d-vrijheid-speech/>.